

УДК 342.8

doi.org/10.30970/jcl.4.2025.6

Вікторія Дубас

Доктор філософії права, доцентка кафедри конституційного права
юридичного факультету Львівського національного університету
імені Івана Франка,
Львів, Україна

ORCID ID: 0000-0002-9918-8239

E-mail: viktoriia.dubas.lnu@gmail.com

Подано до друку: 02.10.2025

Рецензія 1: 28.11.2025

Рецензія 2: 19.11.2025

Затверджено до друку: 10.12.2025

ЗМІНИ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ШЛЯХ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

REFORMING UKRAINE'S ELECTORAL LEGISLATION: ON THE ROAD TO THE EUROPEAN UNION

Viktoriia Dubas

Phd, Associated Professor of Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine

Abstract | The article is devoted to the study of changes in Ukraine's electoral legislation in the context of European integration and harmonization with the legal standards of the European Union. Special attention is paid to the analysis of the constitutional foundations of electoral law, the provisions of the Electoral Code of Ukraine, and international legal norms that define the principles of conducting democratic elections. The norms of the European Union law regarding the participation of EU citizens in local elections and elections to the European Parliament are examined, as well as the possibilities and limitations of implementing these standards in Ukrainian legislation.

The article analyzes the legal foundations for the participation of EU citizens in elections, the mechanisms for ensuring active and passive electoral rights, and the balance between national interests and European integration obligations. Particular attention is paid to issues of amending the Constitution of Ukraine under martial law and to distinguishing between the political rights of Ukrainian citizens and citizens of EU member states who permanently reside in Ukraine.

It is established that adapting Ukraine's electoral legislation to the European Union standards requires taking into account security, legal, and constitutional constraints, as well as ensuring a balance between European integration aspirations and the protection of national identity. The conclusions substantiate the thesis that reforming Ukraine's electoral legislation is an important element in implementing democratic principles and the country's European integration course. The reform process should combine constitutional principles,

national interests, and Ukraine's international obligations, while also considering the specifics of the internal security situation and the needs of civil society.

Keywords: electoral legislation, democracy, electoral rights, Electoral Code of Ukraine, European integration, European Union directives, local elections, active and passive electoral rights, national security, constitutional identity, local self-government.

Анотація | Стаття присвячена дослідженню змін виборчого законодавства України в контексті європейської інтеграції та узгодження з правовими стандартами Європейського Союзу. Особлива увага приділяється аналізу конституційних засад виборчого права, положень Виборчого кодексу України та міжнародно-правових норм, що визначають принципи проведення демократичних виборів. Досліджено норми права Європейського Союзу щодо забезпечення участі громадян держав-членів ЄС у місцевих виборах та виборах до Європейського парламенту, а також визначено можливості та обмеження імплементації цих стандартів у законодавство України.

У статті проаналізовано правові засади участі громадян держав-членів ЄС у виборах, механізми забезпечення активного та пасивного виборчого права, а також співвідношення національних інтересів і євроінтеграційних зобов'язань. Особливу увагу приділено питанням внесення змін до Конституції України в умовах воєнного стану та розмежуванню політичних прав громадян України та громадян держав-членів ЄС, які постійно проживають на території України.

Встановлено, що адаптація українського виборчого законодавства до стандартів Європейського Союзу потребує врахування безпекових, правових і конституційних обмежень, а також забезпечення балансу між євроінтеграційними прагненнями та захистом національної ідентичності. У висновках обґрунтовано тезу, що реформування виборчого законодавства України є важливим елементом реалізації демократичних принципів та євроінтеграційного курсу держави. Процес реформування має поєднувати конституційні принципи, національні інтереси та міжнародні зобов'язання України, водночас враховуючи специфіку внутрішньої безпекової ситуації та потреби громадянського суспільства.

Ключові слова: виборче законодавство, демократія, виборчі права, Виборчий кодекс України, європейська інтеграція, директиви Європейського Союзу, місцеві вибори, активне і пасивне виборче право, національна безпека, конституційна ідентичність, місцеве самоврядування.

*«І як держава потребує принципу правонаступництва, щоб існувати в часі, так вона потребує й інтеграції, щоб існувати у просторі»
Тімоті Снайдер¹*

Вступ. Можливо, однією з ключових характеристик функціонування демократичного порядку є здатність держави організувати чесні та справедливі вибори, аби забезпечити кожному громадянину можливість реалізувати своє право голосу. Право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнських та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування гарантується статтею 38 Конституції України. Однією з основних форм реалізації цього права є участь громадян у виборах, які слугують механізмом формування представницьких органів влади. Попри те, що в науковій літературі виокремлюється значна кількість інших форм безпосередньої демократії (наприклад, народна законодавча ініціатива, мирні зібрання, петиції, відкликання обраної особи тощо)², саме вибори вирізняються серед них правовою природою, політичним значенням та наслідками для формування системи публічної влади.

¹ Цит. за: Снайдер Т. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка / пер. з англ. Г. Герасим. Львів: Човен, 2020. С. 297.

² Конституція України. Науково-практичний коментар / (редкол.: Р. О. Стефанчук (співголова), О. В. Петришин (співголова), Ю. Г. Барабаш та ін.; вступ. сл. В. Зеленського); за заг. ред. Р. О. Стефанчука й О. В. Петришина; Нац. акад. прав. наук України; Конст. Суд України. - Харків: Право, 2024. С. 324-326

Так, вибори є важливим механізмом впливу громадян на прийняття політичних рішень та на визначення основних пріоритетів державного розвитку. Водночас проведення виборів не має розглядатися як самоціль для демократичної держави. З цього погляду, Конституційний Суд України у Рішенні від 28.04.2009 № 8-рп/2009 зазначає, що «визначальне значення для функціонування демократичної держави, її республіканських засад має встановлений Основним Законом України порядок формування органів державної влади, зокрема періодичність їх обрання та призначення»³. Тому важливого значення набуває не лише регулярність виборчого процесу, а й забезпечення його відповідності загально визнаним принципам виборчого права. Проблематика проведення виборів в Україні вже ставала предметом наукового аналізу в попередніх дослідженнях⁴. Водночас слід наголосити, що сьогодні проведення виборів в Україні ускладнене безпековими викликами та дією правового режиму воєнного стану, що унеможлиблює їх організацію у передбачений законодавством порядок. Однак це не означає, що наукова та правотворча дискусія щодо вдосконалення виборчого законодавства має бути призупинена. Навпаки, вже сьогодні доцільно напрацьовувати ініціативи, спрямовані на вдосконалення виборчого процесу та його подальшу гармонізацію з європейськими демократичними стандартами в контексті євроінтеграційного курсу України. З огляду на це, метою цього дослідження є аналіз необхідних змін виборчого законодавства України задля узгодження зі стандартами Європейського Союзу.

Основний виклад. Примітно, що суспільні відносини, пов'язані з реалізацією представницької демократії, регулюються на конституційному рівні. Зокрема, відповідні правові норми закріплені у Розділі III Конституції України, що свідчить про їхню особливу значущість та перебування під посиленою правовою охороною. На конституційному рівні закріплюються й принципи виборчого права, зокрема положення статті 71 Конституції України визначають, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення. Такий підхід конституцієдавця ґрунтується на стандартах проведення демократичних виборів, які втілено у статті 21 Загальної декларації прав людини. Відповідно до якої кожна людина має право брати участь в управлінні своєю державою безпосередньо або через вільно обраних представників, має право рівного доступу до державної служби, а воля народу має бути основою влади уряду та виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, що проводяться на основі загального і рівного виборчого права шляхом таємного голосування або через інші рівнозначні процедури, які забезпечують свободу волевиявлення. Окрім того, європейські стандарти виборчого права закріплюються і в інших актах міжнародного права, як-от: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року (стаття 25), Копенгагенський документ 1990 року, Кодекс належної практики у виборчих справах Венеційської комісії 2002 року та інші. Аналіз положень цих актів свідчить, що вони формують систему принципів демократичних виборів, зокрема принципи загального, рівного, прямого і вільного виборчого права, таємності голосування, періодичності виборів, достовірності виборчого процесу та політичного плюралізму.

Стандарти проведення виборів в Європейському Союзі (далі також - ЄС) закріплені у положеннях установчих договорів ЄС, Хартії основних прав ЄС⁵, Акті ЄС «Про вибори депутатів Європейського Парламенту шляхом загального прямого голосування» (із змінами та доповненнями)⁶. Положення цих актів щодо забезпечення реалізації виборчих прав громадян ЄС отримали подальший розвиток у Директиві Ради 93/109/ЄС від 6 грудня 1993 року та Директиві Ради 94/80/ЄС від 19 грудня 1994 року. Аналіз зазначених директив дає змогу виокремити не лише принципи загального, прямого виборчого права, вільного волевиявлення та періодичності проведення виборів, а й

³ Рішення Конституційного Суду України № 8-рп/2009 від 28 квітня 2009 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-09>

⁴ Дубас В. Вибори та війна: виклики та можливості української демократії / В.В. Дубас, А.С. Костюніна // Український часопис конституційного права (Ukrainian Journal of Constitutional Law). 2024. № 3. С. 42-53. URL: <https://doi.org/10.30970/jcl.3.2024.4>

⁵ Хартії основоположних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року URL: <https://www.asser.nl/media/798224/hartiya-osnovnyh-grav-uevgorpejskogo-soyuzu-2.pdf>

⁶ Про вибори депутатів Європейського Парламенту шляхом загального прямого голосування: Акт Європейського Союзу від 20 вересня 1976 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX%3A01976X1008%2801%29-20020923>

принцип недопущення подвійного голосування, який відповідає конституційному принципу рівного виборчого права. Принцип недопущення подвійного голосування передбачений у Директиві 93/109/ЄС⁷, зокрема положення статті 9, передбачає обов'язок виборця декларувати відсутність факту голосування в іншій державі-члені ЄС задля запобігання випадкам, коли одна особа голосує двічі в кількох державах. Принцип рівності (недискримінації) виборчих прав отримав подальший розвиток у положеннях Директиви Ради 94/80/ЄС, яка регулює порядок реалізації права голосу та права балотуватися на муніципальних виборах громадянами ЄС, які проживають у державі-члені, громадянами якої вони не є. Таким чином, не допускається дискримінація виборчих прав на виборах до Європейського парламенту та місцевих виборах щодо громадян ЄС за ознаками місця проживання чи громадянства. Положення статті 3 Директиви Ради 94/80/ЄС визначає, що кожний громадянин Союзу має право голосувати і бути кандидатом на виборах до Європейського парламенту (принцип рівності виборчих прав громадян ЄС). Можливість участі громадян ЄС у державі проживання закріплена у статті 4 Директиви Ради 94/80/ЄС: громадяни ЄС, які постійно проживають у державі-члені, відмінній від держави свого громадянства, можуть брати участь у виборах до органів місцевого самоврядування на тих самих умовах, що й громадяни держави проживання, зокрема, вони мають право як голосувати, так і бути кандидатами⁸. До речі, аналогічні положення щодо забезпечення виборчих прав іноземців, які проживають на певній території понад встановлений законом період, містяться у рекомендаціях Венеційської комісії, викладених у Кодексі належної практики у виборчих справах⁹.

Аналіз зазначених директив був висвітлений частково, у межах якого наголошено, що особливість відповідних положень полягає в наданні громадянам ЄС, які проживають у державі-члені, відмінній від їхньої держави громадянства, права брати участь у виборах до Європейського парламенту та місцевих виборах у державі проживання як виборці та кандидати на тих самих умовах, що й громадяни відповідної держави¹⁰. Водночас забезпечення реалізації цього права покладається на органи влади держав-членів, а не на інституції Європейського Союзу. Однак увагу варто зосередити на тому, що у Конституції України закладено інший підхід у питанні реалізації політичних прав. Власне йдеться про те, що політичні права (право обирати, право бути обраним, право брати участь в управлінні державними справами, свобода об'єднання у політичні партії та громадські організації) відповідно до положень статті 36, 38, 70 Конституції України належать виключно громадянам України. У науковій літературі поширеною є думка, що такий підхід втілює застарілі концепції конституціоналізму та певною мірою гальмує процеси євроінтеграції України¹¹. З цього погляду, питання участі іноземців на місцевому рівні для України справді не є новим. Залишається відкритим питання ратифікації Конвенції про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні, відповідно до якої стаття 6 гарантує кожному постійному мешканцю – іноземцю право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до органів місцевого самоврядування, якщо він відповідає тим правовим вимогам, що пред'являються громадянам і, крім того, на законних підставах постійно проживає у відповідній державі протягом п'яти років, що передують виборам¹².

⁷ Council Directive 93/109/EC of 6 December 1993 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and stand as a candidate in elections to the European Parliament for citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31993L0109>

⁸ Council Directive 94/80/EC of 19 December 1994 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and to stand as a candidate in municipal elections by citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1994/80/oj/eng>

⁹ Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Європейською комісією «За демократію через право» (Венеційська комісія). Венеція, 18-19 жовтня 2002 року. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev2-cor-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev2-cor-ukr)

¹⁰ Дубас В. Адаптація виборчого законодавства України: виклики євроінтеграції (тези доповіді) // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXXI звітної наукової конференції. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2025, 6-7 лютого 2025 року, Львів, 2023. С. 145-147.

¹¹ Чернявський А. Вплив міграційних процесів на еволюцію виборчого права. (тези доповіді) // Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти: матеріали II науково-практичного круглого столу, Суми, 20 червня 2025 р. / ред.колегія: В. М. Завгородня, А. М. Куліш та ін. - Суми: Сумський державний університет, 2025. С. 90

¹² Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 05 лютого 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318

Натомість Ігор Заяць наголошує, що звична практика багатьох європейських держав щодо прав іноземців голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до органів місцевого самоврядування могла б стати пагубною для України. Інститут обрання іноземців до органів місцевого самоврядування міг би бути успішно використаний як інструмент «гібридної війни»¹³. Очевидно, що, здобувши незалежність, Україна обрала обережний підхід щодо реалізації виборчих прав іноземцями, зокрема на місцевому рівні. На моє переконання, такий підхід є цілком виправданим з погляду захисту конституційного ладу України та запобігання загрозам національній безпеці. Крім того, з погляду європейської та євроатлантичної інтеграції варто говорити не про іноземців загалом, а про права громадян держав-членів ЄС, які постійно проживають в Україні. Оскільки саме участь таких осіб у виборах на національному та місцевому рівнях регламентується відповідними європейськими директивами та потребує чіткого науково-правового осмислення для визначення меж реалізації ними виборчих прав в Україні.

Реалізація загального виборчого права на різних видах виборів в Україні регулюється, окрім норм Конституції України, Виборчим кодексом України (далі також - ВК України). Право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах мають громадяни України, які на день проведення виборів досягли вісімнадцятирічного віку. Не мають права голосу громадяни, визнані судом недієздатними. Водночас громадяни України можуть реалізувати своє право голосу на місцевих виборах за умови, що вони належать до складу відповідної територіальної громади або проживають на відповідній території, яка визначається за їхньою виборчою адресою (стаття 7 ВК України)¹⁴. Таким чином, додатковою умовою участі у місцевих виборах є належність громадянина до відповідної територіальної громади. У статті 141 Конституції України таких осіб названо «жителями», тоді як у згаданій статті Виборчого кодексу України йдеться про «виборців». Відповідно до статті 140 Конституції України правом на здійснення місцевого самоврядування наділені саме жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста. Враховуючи термінологічне різноманіття щодо визначення суб'єктів виборчих прав на місцевому рівні, у наукових дослідженнях¹⁵ порушується питання, чи охоплюється вимога громадянства поняттями «виборці» та «жителі».

Щодо поняття «виборці», законодавством України визначено, що ними є громадяни України, які мають право голосу (частина 3 статті 7 ВК України). Щодо поняття «жителі», ні Конституція України, ні Виборчий кодекс прямо не визначають, чи охоплює воно виключно громадян України. У зв'язку з цим обґрунтованим є висновок Руслани Максакової, яка зазначає, що використання в Розділі XI Конституції України терміну «жителі» не свідчить про можливість участі у місцевих виборах іноземців чи осіб без громадянства, а вказує на те, що суб'єктами виборчих прав у відповідних виборах є громадяни України, які належать до складу (тобто є членами) відповідних територіальних громад¹⁶. Це означає, що вимога громадянства є обов'язковою для реалізації права голосу на місцевих виборах. Зрештою, варто зауважити, що право на місцеве самоврядування реалізується жителями не лише через участь у місцевих виборах, а й за допомогою ширшого кола інструментів участі в місцевому врядуванні, зокрема через подання місцевих петицій, звернень до органів місцевого самоврядування тощо. Останні ж належать ширшому колу осіб, ніж громадяни України.

Таким чином, право на участь у виборах належить виключно громадянам України, у зв'язку з цим питання внесення змін до Конституції України виходить на перший план. Окрім необхідності системного перегляду законодавства України у разі внесення змін до Конституції України, наявні

¹³ Заяць І. Юрисдикційний дуалізм в конституційному праві України та міжнародно-правові інструменти його подолання (тези доповіді) // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (4-5 лютого 2016 р.): у 2-ох частинах. Ч. 1, Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2016. С. 142.

¹⁴ Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

¹⁵ Никорович Б. Окремі аспекти закріплення за іноземцями та особами без громадянства виборчих прав у вітчизняному законодавстві. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 12. С. 197-200; Максакова Р. Юридична конструкція виборчих прав в Конституції України: питання трансформації в умовах євроінтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 88. Ч. 1. С. 166-172.

¹⁶ Максакова Р. Юридична конструкція виборчих прав в Конституції України: питання трансформації в умовах євроінтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 88. Ч. 1. С. 170.

також обмеження щодо можливості внесення таких змін сьогодні. Зокрема, в умовах воєнного стану зміни до Конституції України неможливі відповідно до частини 2 статті 157 Конституції України та статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Крім того, зміни до Розділу III «Вибори. Референдум» (стаття 70) мають бути затверджені всеукраїнським референдумом, який призначає Президент України (стаття 156 Конституції України), а проведення такого референдуму в умовах воєнного стану заборонено (статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та статті 20 Закону України «Про всеукраїнський референдум»). Водночас витрати на підготовку та проведення референдуму здійснюються за рахунок державного бюджету (статті 64-65 Закону України «Про всеукраїнський референдум»), що створює додаткові організаційні та фінансові труднощі для реалізації відповідних конституційних змін. Зазначені обставини, своєю чергою, ускладнюють імплементацію Директиви 93/109/ЄС та Директиви 94/80/ЄС.

Попри окреслені проблеми, у наукових дискусіях обговорюється потреба внесення таких змін до Конституції України, а також питання, чи дійсно існує протиріччя між регулюванням виборчих прав громадян держав-членів ЄС та національним підходом до регулювання політичних прав, зокрема виборчих прав. Так, Михайло Савчин, аналізуючи конституційні засади європейської інтеграції в умовах війни, виокремлює два підходи щодо обов'язковості внесення змін до Конституції України. Перший підхід полягає у тому, що адаптація аналізованих положень актів ЄС потребує внесення змін до Конституції України, які неможливо провести в умовах воєнного стану. Як зауважує науковець, такий підхід у правознавстві називають ориджиналізмом або текстуалізмом, і він ґрунтується на переконанні, що юридичні норми та інститути визначаються виключно волею конституцієдавця та безпосередньо змістом конституційного тексту. Водночас зазначається, що є інший підхід, який спирається не на буквальне тлумачення Конституції, а на її так званій «дух». Суть цього підходу полягає в тому, що Преамбула Конституції України закріплює європейську ідентичність Українського народу та незворотність європейського й євроатлантичного курсу України, що, у свою чергу, передбачає позитивні зобов'язання органів публічної влади щодо реалізації цього курсу. Михайло Савчин підкреслює, що такий підхід надає органам влади ширшу свободу дій та наближає українську модель до італійської, на відміну від німецької чи французької¹⁷.

Зміни до Преамбули Конституції України внесені 21 лютого 2019 року Законом «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)»¹⁸. Крім Преамбули, згідно з цими змінами, окремі положення Конституції доповнено повноваженнями, спрямованими на реалізацію європейської інтеграції та забезпечення участі України в інститутах ЄС. Так, Верховна Рада України наділена повноваженнями щодо визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики й реалізації стратегічного курсу держави на членство в ЄС і НАТО (пункт 5 частини 1 статті 85 Конституції України). Президент України є гарантом реалізації цього курсу (стаття 102 Конституції України), а Кабінет Міністрів України забезпечує його практичне втілення (пункт 1-1 статті 116 Конституції України). Зважаючи на це, засадничі положення щодо делегування представників України до Європейського парламенту врегульовані Конституцією України імпліцитно¹⁹. У зв'язку з цим порядок обрання представників держави до Європейського парламенту, як громадянами України, так і громадянами держав-членів ЄС, які постійно проживають на території України, може бути врегульований законом. Відповідно, така регламентація не потребує внесення змін до Конституції України.

Вибір другого підходу щодо необов'язковості внесення змін до тексту Конституції України видається недостатньо обґрунтованим. Принаймні з огляду на те, що залишається відкритим питання реалізації виборчих прав громадян інших держав-членів ЄС на місцевому рівні. А також щодо

¹⁷ Савчин М.В. Конституційні рамки європейської інтеграції в умовах війни. Міжнародний науковий вісник. 2025. Вип. 1 (29). С. 31-32.

¹⁸ Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон від 21 лютого 2019 року № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n2>.

¹⁹ Савчин М.В. Конституційні рамки європейської інтеграції в умовах війни. Міжнародний науковий вісник. 2025. Вип. 1 (29). С. 31-32.

виборів до Європарламенту, поза увагою залишається пасивне виборче право. Йдеться про громадян інших держав-членів ЄС, які постійно проживають в Україні та планують висувати свої кандидатури на цих виборах до Європарламенту. Водночас, виборча система пропорційного представництва на місцевих виборах передбачає проведення виборів органів місцевого самоврядування за пропорційною системою з відкритими списками місцевих організацій політичних партій (частина 2 статті 192 ВК України). У зв'язку з цим виникає потреба у внесенні змін до статті 36 Конституції України, яка встановлює, що право на об'єднання в політичні партії належить виключно громадянам України, а не іноземним громадянам держав-членів ЄС.

Адаптація законодавства України до правової системи Європейського Союзу здійснюється з метою досягнення відповідності *acquis communautaire*, зважаючи на критерії, що висувуються ЄС до держав-кандидатів. Як випливає з викладеного вище, внесення змін до Конституції України видається необхідним для забезпечення такого узгодження. Водночас питання вибору конкретних моделей реалізації виборчих прав громадян держав-членів ЄС залишається предметом внутрішнього регулювання, з урахуванням безпекових і правових умов, що діють в Україні. На нашу думку, питання, пов'язані з набуттям статусу держави-члена ЄС, доцільно врегулювати в окремому розділі Конституції України, який би закріплював загальні принципи європейської інтеграції, встановлював рамки участі України в інститутах ЄС та визначав конституційні рамки адаптації права ЄС. Більше того, держави-члени ЄС також застосовують різноманітні підходи забезпечення участі іноземців у місцевих виборах на національному і муніципальному рівнях. Так, у деяких країнах участь у муніципальних виборах можлива після попередньої реєстрації у виборчих списках, а право обіймати окремі керівні посади залишається лише за її громадянами (Бельгія). В інших державах право голосу та право балотуватися пов'язується з реєстрацією особи як резидента відповідного муніципалітету або автоматичним включенням до виборчих списків (Фінляндія, Швеція). Водночас окремі країни встановлюють додаткові умови, зокрема щодо строку проживання або наявності зв'язку з територіальною громадою, наприклад через володіння нерухомістю (Люксембург, Латвія). Більш обережний підхід застосовано в Польщі, де громадяни інших держав-членів ЄС можуть брати участь у муніципальних виборах за умови постійного проживання та включення до виборчого реєстру, однак із певними обмеженнями щодо доступу до окремих посад²⁰. Можливість запровадження державами-членами певних обмежень щодо участі громадян інших держав-членів у місцевих виборах гарантується саме Директивою 94/80/ЄС²¹. Зокрема, стаття 5(3) Директиви дозволяє обмежити обіймання керівних посад в органах місцевого самоврядування лише своїми громадянами, а стаття 12 надає право встановлювати мінімальний строк проживання для надання права голосу або балотування у разі, якщо частка виборців-іноземців перевищує 20 % загального виборчого корпусу. Крім того, положеннями статті 288 Договору про функціонування Європейського Союзу передбачається, що директива є обов'язковою щодо результату, якого необхідно досягти, для кожної держави-члена, якій її адресовано, проте залишає національним органам влади вибір форми та засобів²². З огляду на це, конкретні форми та механізми реалізації виборчих прав громадян інших держав-членів ЄС варто запровадити, зокрема обмеживши право обіймати та балотуватися на посаду голови громади лише громадянами України.

Нині вже здійснюються кроки щодо вирішення питання забезпечення виборчих прав іноземних громадян держав-членів ЄС. Так, на Четвертій сесії Діалогу високого рівня щодо доброго де-

²⁰ Гудзь Л., Гудзь Т. Гармонізація виборчого законодавства України на місцевому рівні з правом Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 92: частина 1. С. 196-197. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.27>.

²¹ Council Directive 94/80/EC of 19 December 1994 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and to stand as a candidate in municipal elections by citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1994/80/oj/eng>

²² Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями (210/c83/01). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06

мократичного врядування, яка відбулася 4 липня 2025 року, обговорювалися правові та інституційні передумови проведення демократичних виборів після завершення воєнного стану²³. У рамках цих ініціатив запрацювала Робоча група з підготовки комплексних законодавчих пропозицій щодо організації та проведення виборів в умовах особливого періоду або у повоєнний період, утворена розпорядженням Голови Верховної Ради України від 22 грудня 2025 року № 1993. Однією з підгруп визначено напрям, присвячений виконанню міжнародних зобов'язань України у сфері виборів, зокрема, щодо адаптації національного законодавства до стандартів ЄС та забезпечення реалізації виборчих прав громадян держав-членів ЄС. Водночас слід зазначити, що питання виборчих прав іноземних громадян держав-членів Європейського Союзу не є пріоритетним для України, адже гостро стоять проблеми забезпечення участі у виборах передусім самих громадян України на виборах у повоєнний період, зокрема окремих категорій, таких як військовослужбовці, особи з інвалідністю, а також виборці, для яких стан здоров'я чи вік зумовлюють необхідність додаткових умов участі у виборах, а також громадян, які перебувають за межами території України.

Підсумовуючи, питання внесення змін до Конституції України у сфері виборчого права потребує комплексного підходу, що має обов'язково враховувати конституційні засади, закріплені в Преамбулі та Розділі I Конституції України. Особливу увагу слід приділити визначенню суб'єктів виборчого права. Аналіз європейського досвіду демонструє різні моделі участі іноземців у місцевих і європейських виборах. Ці моделі можуть слугувати орієнтиром для адаптації українського виборчого законодавства, забезпечуючи баланс між євроінтеграцією, гарантуванням національної безпеки та захистом конституційної ідентичності. Однак реалізація таких змін обмежена умовами правового режиму воєнного стану, тому системні проблеми, пов'язані з необхідністю внесення змін до Конституції України, можуть бути вирішені лише після припинення або скасування воєнного стану та на пізніших етапах приведення національного законодавства у відповідність до стандартів Європейського Союзу. Таким чином, оновлення українського виборчого законодавства має враховувати конституційні принципи, захищати національні інтереси та забезпечувати виконання зобов'язань України в рамках європейської та євроатлантичної інтеграції.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Гудзь Л., Гудзь Т. Гармонізація виборчого законодавства України на місцевому рівні з правом Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 92: частина 1. С. 194-199. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.27>.
2. Дубас В. Адаптація виборчого законодавства України: виклики євроінтеграції (тези доповіді) // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXXI звітної наукової конференції. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2025, 6-7 лютого 2025 року, Львів, 2023. С. 145-147.
3. Дубас В. Вибори та війна: виклики та можливості української демократії / В.В. Дубас, А.С. Костюніна // Український часопис конституційного права (Ukrainian Journal of Constitutional Law). 2024. № 3. С. 42-53. URL: <https://doi.org/10.30970/jcl.3.2024.4>.
4. Заяць І. Юрисдикційний дуалізм в конституційному праві України та міжнародно-правові інструменти його подолання (тези доповіді) // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (4-5 лютого 2016 р.): у 2-ох частинах. Ч. 1, Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2016. 220 с.
5. Конституція України. Науково-практичний коментар / (редкол.: Р. О. Стефанчук (співголова), О. В. Петришин (співголова), Ю. Г. Барабаш та ін.; вступ. сл. В. Зеленського); за заг. ред. Р. О. Стефанчука й О. В. Петришина; Нац. акад. прав. наук України; Конст. Суд України. - Харків: Право, 2024. 1176 с.
6. Максакова Р. Юридична конструкція виборчих прав в Конституції України: питання трансформації в умовах євроінтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 88. Ч. 1. С. 166-172.

²³ Шлях України до повоєнного доброго демократичного врядування обговорили на Діалозі високого рівня у Львові. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/263654.html>

7. Никорович Б. Окремі аспекти закріплення за іноземцями та особами без громадянства виборчих прав у вітчизняному законодавстві. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 12. С. 197-200.
8. Савчин М. Конституційні рамки європейської інтеграції в умовах війни. Міжнародний науковий вісник. 2025. Вип. 1 (29). С. 30-32.
9. Снайдер Т. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка / пер. з англ. Г. Герасим. Львів: Човен, 2020. 392 с.
10. Чернявський А. Вплив міграційних процесів на еволюцію виборчого права. (тези доповіді) // Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти: матеріали II науково-практичного круглого столу, Суми, 20 червня 2025 р. / ред.колегія: В. М. Завгородня, А. М. Куліш та ін. - Суми: Сумський державний університет, 2025. 95 с.
11. Шлях України до повоєнного доброго демократичного врядування обговорили на Діалозі високого рівня у Львові. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-no-vyna/263654.html>.

Перелік юридичних документів:

12. Council Directive 93/109/EC of 6 December 1993 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and stand as a candidate in elections to the European Parliament for citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31993L0109>.
13. Council Directive 94/80/EC of 19 December 1994 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and to stand as a candidate in municipal elections by citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1994/80/oj/eng>.
14. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>.
15. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Європейською комісією «За демократію через право» (Венеційська комісія). Венеція, 18-19 жовтня 2002 року. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev2-cor-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev2-cor-ukr).
16. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 05 лютого 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318.
17. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями (210/c83/01). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.
18. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
19. Про вибори депутатів Європейського Парламенту шляхом загального прямого голосування: Акт Європейського Союзу від 20 вересня 1976 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX%3A01976X1008%2801%29-20020923>.
20. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору: Закон України від 21 лютого 2019 року № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n2>.
21. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення частини восьмої статті 83 Конституції України у системному зв'язку з положеннями частин шостої, сьомої статті 83, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України року № 8-рп/2009 від 28 квітня 2009 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-09>.
22. Хартії основоположних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року. URL: <https://www.asser.nl/media/798224/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu-2.pdf>.

References

Bibliography:

1. Cherniavskiy A. Vplyv mihratsiinykh protsesiv na evoliutsiiu vyborchoho prava. (tezy dopovidi) // Suchasni vyklyky dlia mihratsiinoi polityky: pravovi, osvichni ta istorychni aspekty: materialy II naukovo-praktychnoho kruhloho stolu, Sumy, 20 chervnia 2025 r. / red.kolehiia: V. M. Zavhorodnia, A. M. Kulish ta in. - Sumy: Sumskyi derzhavnyi univer-sytet, 2025. 95 s.
2. Dubas V. Adaptatsiia vyborchoho zakonodavstva Ukrainy: vyklyky yevrointehratsii (tezy dopovidi) // Problemy derzhavotvorennia i zakhystu prav liudyny v Ukraini: materialy XXXI zvitnoi naukova konferentsii. Lviv: Yurydychnyi fakultet Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka, 2025, 6-7 liutoho 2025 roku, Lviv, 2023. S. 145-147.

3. Dubas V. Vybory ta viina: vyklyky ta mozhlyvosti ukrainskoi demokratsii / V.V. Dubas, A.S. Kostiuina // Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava (Ukrainian Journal of Constitutional Law). 2024. № 3. S. 42-53. URL: <https://doi.org/10.30970/jcl.3.2024.4>.
4. Hudz L., Hudz T. Harmonizatsiia vyborchoho zakonodavstva Ukrainy na mistsevomu rivni z pravom Yevropeiskoho Soiuzu. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu, 2025. Serii PRAVO. Vypusk 92: chastyna 1. S. 194-199. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.27>.
5. Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar / (redkol.: R. O. Stefanchuk (spivholova), O. V. Petryshyn (spivholova), YU. H. Barabash ta in.; vstup. sl. V. Zelenskoho); za zah. red. R. O. Stefanchuka y O. V. Petryshyna; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy; Konst. Sud Ukrainy. - Kharkiv: Pravo, 2024. 1176 s.
6. Maksakova R. Yurydychna konstruktsiia vyborchykh prav v Konstytutsii Ukrainy: pytannia transformatsii v umovakh yevrointehratsii. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo. 2025. Vyp. 88. CH. 1. S. 166-172.
7. Nykorovych B. Okremi aspekty zakriplennia za inozemtsiamy ta osobamy bez hromadianstva vyborchykh prav u vitchyznianomu zakonodavstvi. Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2017. № 12. S. 197-200.
8. Savchyn M. Konstytutsiini ramky yevropeiskoi intehratsii v umovakh viiny. Mizhnarodnyi naukovyi visnyk. 2025. Vyp. 1 (29). S. 30-32.
9. Shliakh Ukrainy do povoiennoho dobroho demokratychnoho vriaduvannia obhovoryly na Dialozi vysokoho rivnia u Lvovi. Pres-sluzhba Aparatu Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Topnovyna/263654.html>.
10. Snaider T. Shliakh do nesvobody: Rosiia, Yevropa, Ameryka / per. z anhl. H. Herasym. Lviv: Choven, 2020. 392 s.
11. Zaiats I. Yurydyksiyni dualizm v konstytutsiinomu pravi Ukrainy ta mizhnarodno-pravovi instrumenty yoho podolannia (tezy dopovidi) // Problemy derzhavotvorennia i zakhystu prav liudyny v Ukraini: materialy KHXI zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (4-5 liutoho 2016 r.): u 2-okh chastynakh. CH. 1, Lviv: Yurydychnyi fakultet Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka, 2016. 220 s.

List of legal documents:

12. Council Directive 93/109/EC of 6 December 1993 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and stand as a candidate in elections to the European Parliament for citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31993L0109>.
13. Council Directive 94/80/EC of 19 December 1994 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and to stand as a candidate in municipal elections by citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1994/80/oj/eng>.
14. Khartii osnovopolozhnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu vid 7 hrudnia 2000 roku. URL: <https://www.asser.nl/media/798224/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu-2.pdf>.
15. Kodeks nalezhnoi praktyky u vyborchykh spravakh. Kerivni pryntsyipy ta poiasniuvalna dopovid, ukhvaleni Yevropeiskoiu komisiieiu «Za demokratsiu cherez pravo» (Venetsiiska komisiia). Venetsiia, 18-19 zhovtnia 2002 roku. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev2-cor-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev2-cor-ukr).
16. Konsolidovani versii Dohovoru pro Yevropeyskyi Soiuz ta Dohovoru pro funktsionuvannia Yevropeiskoho Soiuzu z protokolamy ta deklaratsiiamy (210/s83/01). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.
17. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
18. Konventsiiia pro uchast inozemtsiv u suspilnomu zhytti na mistsevomu rivni vid 05 liutoho 1992 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318.
19. Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttia povnopravnogo chlenstva Ukrainy v Yevropeiskomu Soiuzi ta v Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru: Zakon Ukrainy vid 21 liutoho 2019 roku № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n2>.
20. Pro vybory deputativ Yevropeiskoho Parlamentu shliakhom zahalnoho priamoho holosuvannia: Akt Yevropeiskoho Soiuzu vid 20 veresnia 1976 roku. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX%3A01976X1008%2801%29-20020923>.
21. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podanniam Prezydenta Ukrainy shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhennia chastyny vosmoi statii 83 Konstytutsii Ukrainy u systemnomu zviazku z polozhenniamy chastyn shostoi, somoi statii 83, punktu 9 chastyny pershoi statii 106, chastyn tretoi, chetvertoi statii 114 Konstytutsii Ukrainy roku № 8-rp/2009 vid 28 kvitnia 2009 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-09>.
22. Vyborchy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19 hrudnia 2019 roku № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>.